

Horyzonty Polityki
2020, Vol. 11, N° 34

MAREK KARCZEWSKI

<http://orcid.org/0000-0001-9435-3832>
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Wydział Teologii
e-mail: marek.karczewski@uwm.edu.pl

DOI: 10.35765/HP.1878

Krytyka imperialnego Rzymu w Apokalipsie św. Jana we współczesnych interpretacjach egzegetycznych

Streszczenie

CEL NAUKOWY: Podstawowy cel naukowy stanowi wskazanie na główne perspektywy badawcze prezentowane przez egzegetów zajmujących się problemem krytyki imperialnego Rzymu w Ap.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Imperium Rzymskie jest postrzegane w Ap jako rzeczywistość wroga wobec chrześcijaństwa. Teksty Ap związane z Rzymem mogą być odczytywane w różny sposób. Prowadzone są badania dotyczące *Sitz im Leben* Ap, jej złożonej symboliki i związków z literaturą starożytną. Ap jest jednak także księgą należącą do kanonu ksiąg natchnionych. Dostrzegalna w Ap krytyka Rzymu może być odczytywana także w relacji do eschatologii i profetycznego wymiaru księgi. Zwrócono zatem uwagę na główne sposoby interpretacji obecne we współczesnej dyskusji egzegetycznej.

PROCES WYWODU: W pierwszej kolejności poruszono krótko problemy związane z ustaleniem historycznych realiów powstania Ap. Dalej zaprezentowano krótko teksty i symbole Ap, które są odczytywane jako aluzje do imperialnego Rzymu. Następnie omówiono trzy podstawowe perspektywy badawcze dostrzegalne w literaturze naukowej. Należą do nich: opis zawartej w Ap krytyki Rzymu w szeroko pojętej perspektywie historycznej, zwrócenie uwagi na jej wymiar etyczny i teologiczno-moralny oraz odczytanie jej w perspektywie profetycznej i eschatologicznej.

Sugerowane cytowanie: Karczewski, M. (2020). Krytyka imperialnego Rzymu w Apokalipsie św. Jana we współczesnych interpretacjach egzegetycznych. *Horyzonty Polityki*, 11(34), 109-123. DOI: 10.35765/HP.1878.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Analiza współczesnej literatury egzegetycznej związanej z krytyką imperialnego Rzymu w Ap pozwala dostrzec zróżnicowanie perspektyw badawczych. Niektórzy egzegeci koncentrują się na badaniach nad szeroko pojętym kontekstem historyczno-literackim obecnego w Ap zjawiska. Inni dostrzegają w symbolach antyrzymskich ponadczasowe treści o charakterze etycznym lub teologiczno-moralnym. Ponadto szeroka grupa egzegetów bazując na badaniach o charakterze historycznym analizuje problem krytyki Rzymu w perspektywie profetycznej i eschatologicznej księgi.

WNIOSKI, INNOWACJE, REKOMENDACJE: Egzegeci traktujący Ap jako pismo o szczególnym charakterze religijnym nie powinni tracić kontaktu ze środowiskiem naukowym zajmującym się aspektami historyczno-literackimi, historyczno-religijnymi czy filologicznymi. Z drugiej strony, prowadząc badania o charakterze teologicznym nie należy pomijać przesłania profetycznego zawartego w krytyce imperialnego Rzymu.

SŁOWA KLUCZOWE:

Apokalipsa św. Jana, Ap 13,1-18, Ap 17-18, wielka Babilonia, prorocstwo w Ap

Abstract

CRITIQUE OF IMPERIAL ROME IN THE REVELATION
OF ST. JOHN IN CONTEMPORARY EXEGETICAL
INTERPRETATIONS

RESEARCH OBJECTIVE: The basic scientific aim of this article is to indicate the main research perspectives presented by exegetes who analyze the problem of criticism of imperial Rome in the Revelation of St. John.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: In the Rev the Roman Empire is seen as hostile to Christianity. Texts related to Rome can be interpreted in different ways. The exegetes are analyzing the *Sitz im Leben*, complex symbolism, relationships with ancient literature. However Rev belongs to canon of the Holy Bible. The problem of polemics with imperial Rome can also be considered in relation to the eschatology and propheticism of Rev. To define the main ways of exegetical interpretation were analyzed contemporary scientific publications. Then the main research stands were synthesized.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: First, were briefly discussed problems related to historical circumstances of the book's writing. At the second point were presented texts and symbols of Rev, which refer to imperial Rome. Third: are discussed three main research perspectives present in the scientific literature. These are: historical perspective; ethical, theological and moral dimension; an eschatological and prophetic perspective.

RESEARCH RESULTS: Analysis of contemporary exegetical literature allows for the following conclusions. Some exegetes focus their research on the historical context of criticism of Rome in Rev. They limit research to the historical aspect. Others go further. In anti-Roman symbols they see timeless ethical and moral-theological content. In addition, a large group of exegetes associate their historical research with the eschatological and prophetic dimensions of Rev.

CONCLUSIONS, INNOVATIONS, RECOMMENDATIONS: It is important that researchers who see in Rev a book inspired by God, don't lose contact with scientists studying historical-literary, historical-religious and philological aspects of this book. However, in research from a theological perspective exegetes should not ignore the prophetic message contained in the criticism of imperial Rome.

KEYWORDS:

Revelation of St. John, Rev 13:1-18, Rev 17-18, great Babylonia, prophecy in Rev

WSTĘP

Potęga imperialnego Rzymu fascynuje wielu współczesnych ludzi. Doskonały system prawny, sprawna organizacja administracji na poziomie państwowym i lokalnym, zorganizowane struktury ekonomiczne i polityczne stanowią cenną część dziedzictwa współczesnej Europy. Do tradycji rzymskich nawiązuje także Kościół rzymskokatolicki. Jednak w początkach chrześcijaństwa relacje nowej religii z imperialnym Rzymem nie zawsze układały się dobrze. Do najsłynniejszych kościołów rzymskokatolickich należą te, które zostały zbudowane nad grobami apostołów Piotra i Pawła, zamordowanych w wyniku decyzji ówczesnych władz rzymskich w czasach Nerona. W ostatniej księdze Biblii krytyka imperialnego Rzymu zajmuje ważne miejsce. Jest ona związana z konkretnymi symbolami i konkretnym kontekstem literackim i teologicznym. W poniższym artykule podjęto próbę omówienia interpretacji krytyki imperialnego Rzymu w Ap we współczesnym środowisku egzegetycznym. Opracowanie zawiera trzy punkty. W punkcie pierwszym podkreślono znaczenie badań dotyczących historycznego, politycznego i religijnego kontekstu powstania Ap. W punkcie drugim omówiono krótko teksty i symbole związane z Imperium Rzymskim. W ostatnim, trzecim punkcie

omówiono trzy główne perspektywy badawcze obecne w przestrzeni badań egzegetycznych nad zjawiskiem krytyki imperialnego Rzymu w Ap. Perspektywę pierwszą tworzą szeroko pojęte badania historyczne. Perspektywa druga to poszukiwania w obrazach imperialnego Rzymu treści o znaczeniu etycznym lub teologiczno-moralnym. Perspektywę trzecią tworzą badania dotyczące interpretacji symboliki imperialnej w kontekście eschatologii i wymiaru profetycznego księgi. Artykuł zamyka podsumowanie.

1. PYTANIE O KONTEKST HISTORYCZNY, POLITYCZNY I RELIGIJNY POWSTANIA AP

Badania historyczno-krytyczne nad tekstem Ap doprowadziły do pewnych wniosków dotyczących okoliczności jej powstania. Według klasycznej opinii ostateczna redakcja ostatniej księgi Nowego Testamentu nastąpiła pod koniec I w. w środowisku chrześcijańskim w Azji Mniejszej, najprawdopodobniej w Efezie za panowania cesarza Domicjana (81-96 r.) (Wojciechowski, 2012, s. 52-55). Pogląd o powstaniu Ap przed rokiem 70, podzielany przez niektórych egzegetów w XIX w., został współcześnie odrzucony (Yarbro Collins, 2004, s. 1544-1546). Przez wiele lat powszechnie przyjmowany był pogląd, że w Ap mogą znajdować się echa prześladowań chrześcijan za czasów Nerona. Wspomnienie tragicznych wydarzeń budowało w pierwotnym Kościele klimat napięcia i obaw przed imperialnym Rzymem. Dodatkowe tło konfliktu miało tworzyć stopniowe pogłębianie związku kultów imperialnych z kwestią lojalności wobec władzy politycznej Rzymu (zob. Wojciechowski, 2012, s. 88-89). W kontekście tym szczególną rolę miała odgrywać rosnąca rola kultu bogini Romy i innych kultów rzymskich oraz fakt oddawania czci cesarzom także po ich śmierci (zob. Popielewski, 2001, s. 365-382). Istotne znaczenie miała także ogólnie respektowana w starożytnym Rzymie zasada szacunku do bóstw innych regionów i kultur, pod warunkiem uznania kultów rzymskich. Zarówno z perspektywy judaizmu, jak i wczesnego chrześcijaństwa wymogi te były nie do przyjęcia. Najkrótsze wyznanie wiary chrześcijańskiej „Panem jest Jezus” (1 Kor 12,3) stało w sprzeczności zarówno z wielobóstwem, jak i deifikacją cesarów czy nadrzędną rolą kultów imperialnych.

Obecnie niektóre wcześniejsze opinie są podawane w wątpliwość. Wskazuje się, że w I w. trudno mówić o szerokiej fali prześladowań chrześcijan. Sprowokowane przez Nerona działania miały ograniczony charakter i dotyczyły samego Rzymu. Wzmiankuje się natomiast o specyficznym charakterze religii imperialnej na terenie Azji Mniejszej (van Henten, 2006, s. 181-203). Stawia się tezy o przesadnej gorliwości czynników administracyjnych władzy imperialnej w propagowaniu kultów imperialnych (Kotecki, 2006, s. 40). W konsekwencji nadgorliwość lokalnej administracji rzymskiej prowadzić miała do konfliktów z powstającymi na tym terenie wspólnotami chrześcijańskimi. Pod względem swobody religijnej lokalna sytuacja chrześcijan w Efezie i całej rzymskiej prowincji Azja miałyby być gorsza niż w innych regionach imperium z Rzymem włącznie (Mounce, 1997, s. 17). Kwestia wyjątkowości relacji Rzym–chrześcijaństwo w Azji Mniejszej nie została jednak jeszcze do końca wyjaśniona. Bez wątpienia autor Ap był prześladowany przez Rzymian. Z pewnością w Ap zawarta jest krytyka imperialnego Rzymu, która wyrażona jest w oryginalny sposób w szczególnych obrazach. Zdają się one przekraczać poziom analogii do możliwych konkretnych sytuacji historycznych, w których znaleźć się mogli pierwsi chrześcijanie w Azji Mniejszej.

2. MOŻLIWE ODNIESIENIA DO IMPERIALNEGO RZYMU W AP

Treść Ap jest niejednolita pod względem literackim. Zasadniczo dostrzega się w niej dwie główne części oraz wstęp i zakończenie (zob. Kotecki, 2013, s. 19-20). Pierwszą z części głównych stanowią Listy do Kościołów w Ap 2-3. Natomiast część drugą stanowią wizje w Ap 4,1-22,5. W części wstępnej wyróżnia się adres (Ap 1,1-3), wstępny dialog liturgiczny (Ap 1,4-8) oraz wizję wstępną (Ap 1,9-20). Część końcowa jest określana jako końcowy dialog liturgiczny (Ap 22,6-20).

O sytuacji spowodowanej przez Rzym autor wspomina w wizji wprowadzającej (Ap 1,9) oraz Liście do Kościoła w Pergamonie (Ap 2,13; zob. Kotecki, 2008, s. 286-308). Do głównych symboli, które wiążą się z imperialnym Rzymem, należy zaliczyć bestię z morza

(Ap 13,1-10; 16,10.13; 19,19-20), bestię z ziemi (Ap 13,11-18; 14,9; 16,13; 19,20) oraz wielką Babilonię (Ap 14,8; 16,19; 17,1-18; 18,1-24)¹.

Bestia z morza. Podobnie jak większość symboli w Ap figura bestii z morza jest efektem kreatywności autora Ap, który nawiązując do treści znanych ze Starego Testamentu tworzy nowe symbole, wkomponowane w całości teologicznego przesłania księgi (por. Karczewski, 2010, s. 50-70). Sam wygląd bestii nawiązuje do Dn 7,2-28; por. 4 Ezd 12,10-32 (Beale, 1999, s. 683-687). Z perspektywy teologicznej Ap pierwszorzędne znaczenie ma fakt, że bestia ta jest na usługach smoka-szatanu (Ap 13,1-2). O związku ze smokiem świadczą zarówno jego atrybuty (głowy, rogi, diademy; por. Ap 12,3-4b), jak i symboliczne przekazanie władzy i tronu (Ap 13,2b; zob. Dogondke, 2012, s. 40-41)). Według wizji autora Ap bestia będzie sprawowała władzę, podejmując bezpardonową walkę z Bogiem i Jego wyznawcami. Cechą tej władzy jest dążenie bestii, by przyjmować cześć boską ze strony ludzi. Tendencję do deifikacji i absolutyzacji władzy bestii interpretuje się jako nawiązanie do statutu władzy imperialnej Rzymu. Klasyczny element, który miałby wskazywać na związek z Rzymem, stanowi cudowne uzdrowienie jednej z głów bestii (Ap 13,3). Uzdrowienie śmiertelnie zranionej głowy świadczy o związku z legendą o cudownym powrocie obalonego Nerona, znanej jak *Nero Redivivus* i może stanowić parodię zmartwychwstania Chrystusa (Wojciechowski, 2012, s. 283-284). Symbol bestii z morza interpretowany jest jako symbol agresji imperialnego Rzymu wobec prawdziwego kultu Boga i próby ubóstwienia struktur politycznych (por. Ap 13,4; zob. van Henten, 2006, s. 197-201).

Bestia z ziemi. Również druga bestia pozostaje w bliskim związku ze smokiem-szatanem (Ap 13,11b). Współpracuje ona ściśle z pierwszą bestią. Dyskutuje się na temat charakteru jej wyglądu, który miałby parodiować Baranka – Jezusa Chrystusa Zmartwychwstałego (zob. Karczewski, 2016, s. 58-59). Ze względu na swoją działalność poza Ap 13,11-18 bestia z ziemi określana jest jako fałszywy Prorok. Według wizjonera oddziaływanie tej bestii będzie dotyczyło dwóch poziomów: agresywnej propagandy zmuszającej do udziału

1 W historii egzegezy pojawiały się także inne interpretacje. W przypadku Babilonii obok rozpowszechnionej interpretacji rzymskiej istnieje także interpretacja jerozolimiska (zob. Witkowski, 2012, s. 365-371).

w fałszywym kulcie oraz kontroli sfery gospodarczej. Jej efektem będzie fizyczna eliminacja tych, którzy odrzucą udział w bałwochwalstwie oraz ich wykluczenie ekonomiczne. Zarówno męczeństwo, jak i dotkliwe kary ekonomiczne mogły dotyczyć prześladowań chrześcijan w Imperium Rzymskim (zob. Taylor, 2009, s. 580-596). W opisie kultu dostrzegalne są aluzje do rzymskich ceremoniałów dworskich i kultów pogańskich (zob. Prigent, 2000, s. 310). Kluczowy element symboliczny znajduje się w Ap 13,18. Stanowi go liczba bestii – 666. Według klasycznych interpretacji egzegetycznych liczbę 666 należy interpretować jako kryptonim imienia jednego z cesarów. Najbardziej rozpowszechniona jest opinia, że jest to zaszyfrowane określenie – „Neron Cesarz”. Nie brakuje jednak wypowiedzi, że chodzi o innego cesarza lub jest to symbol otwarty (zob. Wojciechowski, 2012, s. 291).

Wielka Babilonia. Chociaż o wielkiej Babilonii wspomina się już w Ap 14,8 i 16,19, to pełen jej opis znajduje się w Ap 17,1-18 i Ap 18,1-24 (zob. Witkowski, 2012).

W Ap 17,1-18 autor biblijny koncentruje się na dwóch głównych symbolach – bestii i siedzącej na niej kobiecie (por. 17,3a). Kolor bestii – określane jako „purpurowy”, „szkarłatny” – jest utożsamiany z Imperium Rzymskim (Wojciechowski, 2012, s. 327-328). Bestia jest podobna do bestii z morza (por. Ap 13,1-2). Jej wygląd wskazuje również na związek ze smokiem-szatanem. Autor poświęca sporo uwagi symbolice jej rogów i ich identyfikacji w relacji władzy królewskiej (Ap 17,9-12). Zależni od bestii królowie podejmą walkę z Barankiem, ale zostaną pokonani (Ap 17,13-14). Ostatecznie bestia doprowadzi do upadku siedzącą na niej kobietę (Ap 17,16). Kobieta bestii przedstawiana jest jako „wielka prostytutka siedząca nad wielkimi wodami” (Ap 17,1.15). Siedem głów bestii wskazuje na siedem gór, nad którymi się rozsiadła (Ap 17,9b). Są one identyfikowane z siedmioma wzgórzami, na których leży miasto Rzym. Kobieta jest ubrana w purpurę i szarłat, nosi ozdoby ze złota, drogocenne kamienie i perły i trzyma w ręku złoty puchar (Ap 17,4). prostytutka nosi symboliczne imię – „wielka Babilonia, matka nierządu, ohyda ziemi” (Ap 17,5; zob. Witkowski, 2012, s. 343-373). Jest ona odpowiedzialna za krwawe prześladowanie chrześcijan (Ap 17,6; por. 18,24). Zarówno odniesienie do Babilonii, jak i temat nierządu nawiązują do zakorzenionej w tradycji starotestamentowej symboliki Babilonii jako stolicy

falszywych kultów i agresora wobec biblijnego Izraela (por. Iz 13-14; Jr 50-51; Ps 137). W nierządzie wielkiej Babilonii uczestniczą dwie symboliczne kategorie ludzi – królowie ziemi i mieszkańcy ziemi (Ap 17,2.8; 18,3; zob. Wojciechowski, 2012, s. 327). Według autora Ap bałwochwalcze imperium będzie nietrwałe, a jego upadek nagły i niespodziewany (zob. Karczewski, 2019, s. 294-299).

Tekst Ap 18,1-24 ma wyjątkowy styl literacki określane czasem jako elegia lub pieśń żałobna o charakterze satyrycznym. Temat główny stanowi zapowiedź kary Bożej i związanego z nią nieodwołalnego upadku wielkiej Babilonii (Ap 18,5b.10b.21-24;). Akcent położony jest na dwie kwestie. Z upadkiem Babilonii wiąże się lament tych, którzy korzystali z jej bałwochwalczych praktyk. Szczegółne znaczenie ma tu handel (zob. Witkowski, 2012, s. 180-227. Kwestia druga, to skierowane do chrześcijan wezwanie, by wyjść z Babilonii i nie uczestniczyć w jej przewinieniach (zob. Karczewski, 2012 s. 239-246). Upadek imperium o charakterze antyboskim i antychrześcijańskim będzie powodem wielkiej radości, ogarniającej wspólnotę zbawionych (Ap 18,20, por. Ap 19,1-8).

W symbolicznej figurze wielkiej Babilonii dostrzegalne są liczne elementy wskazujące na jej związek z imperialnym Rzymem. Obok wspomnianych już barw i siedmiu pagórków, należą do nich wielki przepych w stroju kobiety, symbole wielkich wód i morza. Rzym imperialny jest przedstawiany jako centrum świata skoncentrowanego na ubóstwianiu własnej potęgi politycznej i ekonomicznej. Rzym jest stolica fałszywych kultów. Jest też śmiertelnym wrogiem chrześcijan i lekceważy potęgę Boga.

Inne. We wstępie do księgi, w autoprezentacji, autor Ap przedstawia siebie jako brata odbiorców księgi, uczestnika ucisku, z powodu prześladowań przebywający na wygnaniu na wyspie Patmos (Ap 1,9). Pobyt Jana na Patmos jest interpretowany jako efekt kary administracyjnej nałożonej na proroka przez władze rzymskie (Kotecki, 2008, s. 286-288).

W kontekście specyfiki rządów rzymskich w Azji Mniejszej odczytuje się także elementy Listu do Kościoła w Pergamonie (Ap 2,12-17). W kluczu nagromadzenia kultów pogańskich, w tym kultów imperialnych, interpretuje się symbol tronu szatana (Ap 2,13). Mogłoby tu chodzić także o specyfikę architektoniczną górnej części miasta, bogatej w świątynie i stanowiącej jakby jego symboliczny

szczyt. Z prześladowaniami chrześcijan przez Rzymian wiąże się także męczeństwo efeskiego chrześcijanina Antypasa (Kotecki, 2008, s. 289-295).

We wszystkich tekstach zawierających aluzje do imperialnego Rzymu przedstawia się je jako strukturę destrukcyjną, wrogą wobec chrześcijaństwa.

3. IMPERIALNY RZYM W AP WE WSPÓŁCZESNYCH INTERPRETACJACH EGZEGETYCZNYCH

Pomimo różnic w interpretacji symbolicznych obrazów imperialnego Rzymu w Ap istnieje wspólna baza, którą uwzględniają wszyscy egzegeci. Należą do nich m.in. zastosowanie jasnej metodologii prowadzonych badań oraz odrzucenie wszelkich interpretacji o charakterze ideologicznym (zob. Aune, 2006, s. 43-70). W przypadku krytyki Rzymu w Ap w epoce egzegezy przednaukowej nierzadko wiązano ją z doraźną sytuacją religijną lub polityczną. Symbole Rzymu odnoszono wówczas do współczesnych komentatorów, konkretnych przeciwników religijnych czy politycznych (zob. Schüssler Fiorenza, 1994, s. 16-27). Obecne badania egzegetyczne relacji Ap z imperialnym Rzymem dotyczą różnych płaszczyzn, począwszy od tradycyjnych badań o charakterze diachronicznym, poprzez poszukiwania dotyczących jej oryginalności teologicznej, aż do prób zastosowania nowoczesnych metod lingwistycznych (zob. Linton, 2006, s. 9-41).

Krytyka Rzymu jako świadectwo sytuacji historycznej. Fundamentalne znacznie dla egzegezy Ap mają szeroko pojęte badania o charakterze historyczno-literackim i historyczno-religijnym. W kontekście prowadzonych studiów podejmuje się różnorakie kwestie dotyczące relacji zawartych w Ap treści do tzw. *Sitz im Leben* wspólnoty religijnej, w której księga powstała. Stan wiedzy na temat kontekstu historycznego, religijnego i społecznego zawartej w Ap krytyki imperialnego Rzymu zmienia się. Jednak wszyscy podejmujący naukową egzegezę tekstów Ap dotyczących tej kwestii muszą ustosunkować się do obiektywnych efektów prowadzonych dotychczas badań. Bardzo wiele dokonano już w przestrzeni badań nad zakorzenioną w kontekście historyczno-kulturowym symboliką Ap, ale wciąż

pozostają kwestie wymagające precyzacji². Specyfika prowadzonych przez niektórych egzegetów badań nad relacją Ap do imperialnego Rzymu polega na akcentowaniu lub ograniczeniu się wyłącznie do badań o charakterze historycznym³. Księga Ap jest traktowana przede wszystkim jako jedno ze starożytnych świadectw literatury wczesnochrześcijańskiej.

Ponadczasowy wymiar symboliki antyrzymskiej. W drugim głównym nurcie badań egzegetycznych nad wymiarem antyrzymskim Ap nie pomija się faktów o znaczeniu historycznym. Zwraca się jednak również uwagę na ponadczasowe znaczenie elementów krytyki Rzymu⁴. Ponadczasowość dotyczy kwestii etycznych i społecznych, takich jak potępienie władzy o profilu totalitarnym, polemika z przejawami niewolnictwa, brak tolerancji dla postaw religijnych, absolutyzacja materializmu praktycznego, wykluczenie kobiet itd. Niekiedy w tekstach polemicznych wobec imperialnego Rzymu dostrzega się treści o charakterze teologiczno-moralnym. Zwrócenie uwagi na przesłanie etyczne lub teologiczno-moralne wiąże się z faktem uznania w Ap tekstu o wyjątkowym znaczeniu. Dla poszukujących w niej treści etycznych Ap jest cennym świadectwem budowania właściwych relacji międzyludzkich. W perspektywie teologiczno-moralnej Ap jest traktowana jako Słowo Boga, jedna ze świętych ksiąg chrześcijaństwa.

Symbolo Rzymu jako elementy profetyczne Ap. Ostatni nurt badań nad negatywną relacją do Rzymu w Ap stanowią studia koncentrujące się nad jej wymiarem eschatologicznym i profetycznym⁵. Także tutaj punkt wyjścia stanowią badania o charakterze historycznym

2 Na przykład brak jasnej metodologii ustalania stopnia zależności zawartych w Ap symboli od pozostałej literatury biblijnej i judaistycznej. Wiele symboli zawiera aluzje do kilku tekstów Starego Testamentu bądź pozabiblijnych jednocześnie (zob. Karczewski, 2010, s. 71-84).

3 Zob. m.in. Biguzzi, 2001, s. 339-471; Klauck, 2001, s. 683-698; Yarbro Collins, 2004, s. 1542-1547.1560-1562.1565-1567; Aune, 2006, s. 58-59.60-64; Osborne, 2006, s. 488-522.606-661.

4 Zob. m.in. Giesen, 1986, s. 61-76.106-112-143; Uland, 1997, s. 340-350; Kowalski, 2004; Schüssler Fiorenza, 2006, s. 243-269; Wojciechowski, 2012, s. 85-89.

5 M.in. Vanni, 1988; Corsani, 1996, s. 159-168; Lancellotti, 1996, s. 37-43; Mounce, 1997, s. 243-263.306-340; Bauckham, 2000; Prigent, 2000, s. 59-62; Ravasi, 2002, s. 113-119.142-160; Jankowski, 2005, s. 83-84.131-136.156-160.172-176; Kotecki, 2008, s. 269-322; Witkowski, 2012, s. 372-373; Karczewski, 2019, s. 302-303.

i literackim. Istotne znaczenie mają jednak próby opisanie symboliki imperialnego Rzymu w oryginalnej perspektywie teologiczno-biblijnej Ap, uwzględniającej cel i kontekst eklezjalny powstania księgi (zob. Kotecki, 2012, s. 16-34). Teksty dedykowane krytyce Rzymu odczytywanie są nie tylko jako świadectwo literatury wczesnochrześcijańskiej, ale również jako natchnione Słowo Boże⁶. Typowy dla Ap wielopoziomowy charakter zawartych w niej symboli dotyczy także negatywnych symboli Rzymu⁷. Przyjmuje się, że nawiązująca do realiów imperialnego Rzymu symbolika ma znaczenie profetyczne (por. Garbacki, 2018, s. 185-194). Bada się także kwestię związków prezentowanych w Ap wrogich chrześcijaństwu struktur polityczno-ekonomicznych z satanologią księgi (zob. Karczewski, 2013).

W perspektywie eschatologicznej antytezę nawiązującej do imperialnego Rzymu apokaliptycznej Babilonii stanowi eschatologiczna niebiańska nowa Jerozolima (Ap 17-18; 21,1-22,5; por. 12,1-17). Apokaliptyczna narracja o smoku i bestiach podejmujących wysiłek by budować skierowane przeciwko Bogu antykrólestwo kończy się wraz z wrzuceniem ich do jeziora siarki i ognia (Ap 19,20; zob. Jankowski, 2005, s. 156-160). Zapowiadana całkowita eliminacja struktur zła jest związana z wypełnieniem obietnic nadejścia pełni królowania Boga (Kotecki, 2013, s. 413-426).

W perspektywie profetycznej apokaliptyczna polemika antyrzymska jest zawsze aktualna. Proroctwo o bestiach i wielkiej Babilonii jest interpretowane jako forma stałego przesłania skierowanego do chrześcijan (zob. Papieska Komisja Biblijna, 2009, pkt 116, s. 116).

6 Treść Ap inspirowała Ojców Kościoła, świętych chrześcijańskich i mistyków. Jej złożone obrazy symboliczne stanowiły przedmiot licznych komentarzy o charakterze teologiczno-duchowym i pastoralnym (zob. Barzaghi, Moraldi, 1997, s. 359-381.450-490).

7 Mówi się o tzw. poliwalentnym charakterze symboli Ap i znaczeniu podmiotu interpretującego, który pierwotnie stanowiła chrześcijańska wspólnota liturgiczna. Kontynuowane są badania nad różnymi wymiarami zawartej w Ap teologii. Ap jest postrzegana jako żywa księga obietnic, które się już spełniają. Należą do nich również zapowiedzi definitywnego przezwyciężenia destrukcyjnego oddziaływania struktur politycznych, społecznych i gospodarczych wrogich chrześcijaństwu. Ostateczny cel stanowi udział w wiecznym szczęściu, czyli eschatologicznym rajem (zob. Karczewski, 2010, s. 87-149.201-203).

Opisy upadku imperialnego Rzymu mają znaczenie ponadczasowe (zob. Lopez, 1998, s. 253-265).

PODSUMOWANIE

Zawarte w Ap odniesienia do Imperium Rzymskiego mogą być analizowane z różnych perspektyw badawczych. Egzegeci muszą uwzględnić realia historyczne, w których powstała księga. Powinni wziąć pod uwagę stan badań nad złożoną symboliką Ap, jej zakorzenieniem w środowisku literackim judaizmu biblijnego, związkami z judaistyczną literaturą apokaliptyczną, Nowym Testamentem i pozakanoniczną literaturą wczesnochrześcijańską. W przypadku studiów o charakterze teologiczno-biblijnym egzegeta powinien uwzględnić fakt, że w środowisku chrześcijańskim Ap jest uważana za pismo natchnione i integralną część Nowego Testamentu. Ma ona zatem szczególne znaczenie w kontekście eklezjalnym oraz stanowi źródło nadziei pojedynczych chrześcijan. Zgodnie z zapowiedziami chrześcijańskiego proroka, autora Ap, wrogi chrześcijaństwu historyczny imperialny Rzym przeminął. Stało się tak pomimo faktu, że w momencie spisania wizji Imperium Rzymskie było w fazie dynamicznego rozwoju. Proroctwo Ap wskazuje, że żaden „wielki Babilon” nie ma przyszłości. Istniejące niekiedy napięcie między egzegezą historyczną i teologiczną może zmienić się w wymianę doświadczeń i wyników prowadzonych badań. Dzięki temu temat krytyki imperialnego Rzymu w tekstach Ap będzie mógł być analizowany w sposób coraz bardziej wszechstronny, adekwatny do ich charakteru literackiego i rzeczywistej głębi teologicznej.

BIBLIOGRAFIA

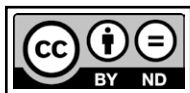
- Aune, D.E. (2006). *Apocalypse Renewed: An Intertextual Reading of Apocalypse of John*. W: D.L. Barr (ed.), *The Reality of Apocalypse. Rhetoric and Politics in the Book of Revelation*. Society of Biblical Literature Symposium Series 39. Atlanta: Society of Biblical Literature, s. 43-70.
- Barzaghi, A. i Moraldi, L. (1997), *Apocalisse di Giovanni con commento tratto dai Padri, Santi e Mistici della Chiesa*. Montespertoli: La Fucina Editrice.

- Bauckham, R. (2000). *The Cimax of Prophecy. Studies on the Book of Revelation*. London – New York: T&T Clark International.
- Beale, G.K. (1999). *The Book of Revelation*. Grand Rapids – Cambridge: Eedermans Publishing Company.
- Biguzzi, G. (2001). Interpretazione antiromana e antigerosolimitana di Babilonia in Ap. *Rivista Biblica Italiana*, t. 49, s. 173-201.
- Corsani, B. (1996). *L'Apocalisse e l'apocalittica del Nuovo Testamento*. Bologna: Edizioni Dehoniane Bologna.
- Dogondke, D. (2012). Dalla trascendenza all'immediata presenza: l'immagine del trono di Dio nell'Apocalisse. *Biblica et Patristica Thoruniensia*, vol. 5, s. 35-50.
- Garbacki, Ł. (2018). *Reinterpretacja Księgi Jeremiasza w Apokalipsie św. Jana*, Pelplin: Bernardinum.
- Giesen, H. (1986). *Johannes-Apokalypse*, Stuttgarter Kleiner Kommentar Neues Testament 18. Stuttgart: Verlag Katholisches Bibelwerk.
- Jankowski, A. (2007). *Eschatologia Nowego Testamentu*, Myśl Teologiczna. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Karczewski, M. (2010). *Reinterpretacja Księgi Rodzaju w Apokalipsie św. Jana*. Biblioteka Wydziału Teologii UWM 55. Olsztyn: Wydział Teologii UWM.
- Karczewski, M. (2012). Jezioro siarki i ognia w Księdze Apokalipsy św. Jana. *Biblica et Patristica Thoruniensia*, t. 5, s. 103-113.
- Karczewski, M. (2012). Wyjście z Babilonu w świetle Ap 18,4b-5. W: W. Chrostowski i B. Strzałkowska (red.). *Patrzmy na Jezusa, który nam w wierze przewodzi. Księga pamiątkowa dla ks. prof. J. Łacha*. Warszawa: Wyd. Stowarzyszenie Biblistów Polskich, s. 238-249.
- Karczewski, M. (2013). *Szatan w Apokalipsie św. Jana*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Karczewski, M. (2016). *Baranek w Apokalipsie św. Jana*. Olsztyn: Wydział Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Karczewski, M. (2019). *Znaczenie terminu ὥρα w Apokalipsie Janowej*. „*Verbum Vitae*”, t. 35, s. 279-306.
- Klauck, H.-J. (2001). Das Sendschreiben nach Pergamon und der Kaiserkult in der Johannesoffenbarung. *Biblica*, t. 73, s. 153-182.
- Kotecki, D. (2006). *Duch Święty w zgromadzeniu liturgicznym w świetle Apokalipsy św. Jana*. Rozprawy i Studia Biblijne 26, Warszawa: Vocatio.
- Kotecki, D. (2008). *Kościół w świetle Apokalipsy św. Jana*. Series Biblica Paulina 6. Częstochowa: Święty Paweł.
- Kotecki, D. (2012). Kryteria interpretacji Apokalipsy. *Biblica et Patristica Thoruniensia*, t. 5, s. 15-34.

- Kotecki, D. (2013). *Jezus a Bóg Izraela w Apokalipsie św. Jana*. Scripta Theologica Thoruniensia 27. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Kowalski, B. (2004). *Die Rezeption des Propheten Ezechiel in der Offenbarung des Johannes*. Stuttgarter Biblische Beiträge 52. Stuttgart: Verlag Katholisches Bibelwerk.
- Lancellotti, A. (1996). *Apocalisse*. Nuovissima Versione della Bibbia dai Testi Originali 46. Cinisello Balsamo: San Paolo.
- Linton, G.L. (2006). Reading Apocalypse as Apocalypse: The Limits of Genre. W: D.L. Barr (ed.), *The Reality of Apocalypse. Rhetoric and Politic in the Book of Revelation*. Society of Biblical Literature Symposium Series 39. Atlanta: Society of Biblical Literature, s. 9-41.
- Lopez, J. (1998). *La figura da la bestia entre histoia y profecia. Investigacion teologico-biblica de Apocalypsis 13,1-18*. Tesi Gregoriana Serie Teologia 39. Roma: Editrice Pontifica Università Gregoriana.
- Mounce, R.H. (1997). *The Book of Revelation. Revised*. The New International Commentary on the New Testament. Grand Rapids – Cambridge: Eerdmans Publishing Company.
- Osborne, G.R. (2006). *Revelation*. Baker Exegetical Commentary on the New Testament, Grand Rapids: Baker Academic.
- Popielewski, W. (2001). Związek religii imperialnej z czasem ucisku: „Sitz im Leben” Apokalipsy. W: W. Chrostowski (oprac.), *Duch i Obłubienica mówią: „przyjdź”*. Księga pamiątkowa dla o. A. Jankowskiego OSB w 85 rocznicę urodzin. Warszawa: Vocatio, s. 365-382.
- Prigent, P. (2000). *L'Apocalypse de Saint Jean*. Commentaire du Nouveau Testament XIV Deuxième Série. Genève: Labor et Fides.
- Ravasi, G. (2002). *Apokalipsa*. Kielce: Jedność.
- Schüssler Fiorenza, E. (1994). *Apocalisse. Visione di un mondo giusto*. Biblioteca biblica 16. Brescia: Editrice Queriniana.
- Schüssler Fiorenza, E. (2006). Babylon the Great: A Rhetorical-Political of Revelation 17-18. W: D.L. Barr (ed.), *The Reality of Apocalypse. Rhetoric and Politic in the Book of Revelation*. Society of Biblical Literature Symposium Series 39. Atlanta: Society of Biblical Literature, s. 221-269.
- Taylor, F.D. (2009). The Monetary Crisis in Revelation 13:17 and the Provenance of the Book of Revelation. *Catholic Biblical Quarterly*, vol. 71, s. 580-596.
- Ulland, H. (1997). *Die Vision als Radikalisierung der Wirklichkeit in der Apokalypse des Johannes*. Texte und Arbeiten zum neutestamentlichen Zeitalter 21. Tübingen-Basel: Francke Verlag.
- Witkowski, S. (2012). *„Wielki Babilon” w Janowej Apokalipsie jako kryptonim imperialnego Rzymu oraz wrogięgo Bogu świata*. Kraków: La Salette.

- Wojciechowski, M. (2012). *Apokalipsa św. Jana*. Nowy Komentarz Biblijny Nowy Testament XX. Częstochowa: Święty Paweł.
- Van Henten, J. (2006). Dragon Myth and Imperial Ideology in Revelation 12-13. W: D.L. Barr (ed.), *The Reality of Apocalypse. Rhetoric and Politics in the Book of Revelation*. Society of Biblical Literature Symposium Series 39, Atlanta: Society of Biblical Literature, 181-203.
- Vanni, U. (1988). *L'Apocalisse – eremenutica, esegesi, teologia*. Rivista Biblica Supplementi 17. Bologna: Edizioni Dehoniane Bologna.
- Yarbro Collins, A. (2004). Apokalipsa św. Jana. W: R.E. Brown, J.A. Fitzmeyer i R.E. Murphy (eds.), *Katolicki Komentarz Biblijny*, Warszawa: Vocatio, 1542-1572.

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License <http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>